

О.Г. Боднарів, доц. канд. філософ. наук, Н.В. Полторак, студ. гр. ДІ-07

Кіровоградський національний технічний університет

Своєрідність німецької ідеології на рубежі XVIII-XIX ст.

Своєрідність німецької ідеології на рубежі XVIII- XIX ст. визначалося специфікою розвитку капіталістичних відносин у Німеччині. Після релігійних і соціальних рухів XVI- XVII ст. у країні установився кріпосницький лад. Зміцнення влади феодалів спричинило посилення політичної роздробленості, ослаблення бюргерства та, як наслідок, зниження темпів розвитку промисловості.

Економічна відсталість Німеччини з усією очевидністю виявилася після Великої французької революції, особливо в ході завойовницьких воєн Наполеона, коли частина німецьких земель була відірвана Францією. Погроза повної втрати незалежності, що нависла над Німеччиною, змусила правлячу верхівку ужити заходів по обмеженню кріпосництва й подоланню феодалної роздробленості. У той же час німецька буржуазія витягла уроки з досвіду Великої французької революції й, прагнучи запобігти залученню широких народних мас у політику, домогалася компромісу із дворянством. Вигідні для себе перетворення вона сподівалася здійснити за допомогою поступових реформ зверху, шляхом часткових поступок зі сторони королівської влади. Відбиттям цієї лінії з'явилася примиренська позиція німецького бюргерства стосовно правлячих кіл.

Особливості німецької ідеології XVIII – початку XIX ст. визначалися й тим, що в країні затверджувалися відносини віротерпимості між католиками й протестантами. Релігійний плюралізм в етнічно однорідному середовищі створював сприятливі умови для розвитку теоретичної думки, оскільки звільняв філософію від необхідності суворо дотримуватися догматів релігії й одночасно підвищував вимоги до аргументації віровчень. Внаслідок цього в суспільній свідомості на перший план висувалися проблеми світоглядного порядку.

У соціально-політичній теорії ці тенденції збільшувала роздробленість країни (її закріпили рішенням Віденського конгресу 1815 р., відповідно до якого створювався Німецький союз із 39 незалежних держав). Розмаїття місцевих умов, що склалися в різних частинах Німеччини, спонукало філософів займатися обґрунтуванням концептуальних побудов, залишаючи практико-прикладні питання на розсуд регіональних політиків. На рівні теоретичних узагальнень буржуазна ідеологія увійшла у форму спекулятивної, тобто відірваної від запитів практики, філософії.

Німецька класична філософія відіграла значну роль у розвитку суспільної теорії. Критично переосмисливши попередні доктрини, німецькі філософи приступили до систематичної розробки методології теоретичного пізнання. Найбільш повну реалізацію ця тенденція одержала в працях представників класичного німецького ідеалізму. У філософських концепціях Й. Канта та Г. Гегеля були вперше поставлені проблеми активного, творчого характеру свідомості людини й специфіки законів, що діють у суспільстві, у порівнянні із законами природи. Найбільшим досягненням класичної німецької філософії з'явилося вчення Г. Гегеля про діалектику.

Програмні вимоги у філософських доктринах, як правило, не відрізнялися послідовністю. Буржуазній політико-правовій ідеології того часу властиве сполучення

прогресивних концептуальних подань (наприклад, теоретичне виправдання революцій, принципів лібералізму) з помірними, а часом і консервативними практико-ідеологічними установками. Політиці-Правові доктрини Канта й Гегеля дотепер залишаються предметом пильної уваги, вивчення, обговорення, дискусій.

З філософією Канта зв'язаний ціннісний підхід до права й до людини. Зрозуміло, конкретні правові погляди Канта не виходили за межі його епохи, та й тоді не могли вважатися самими радикальними. Вірно й те, що формалізм його правової теорії згодом послужив методологічною основою нормативізму й деяких позитивістських шкіл. Проте до проблем аксіології, розроблений Кантом етичний підхід до права має саме пряме й тісне відношення.

"Дві речі наповнюють нашу душу завжди новими подивом та захопленням, - писав Кант. - Вони здійснюються тим вище, ніж частіше й наполегливіше займається ними наше міркування. Це - зоряне небо над нами й моральний закон у нас". На людину повинне дивитися як на мету тому, що кожна людина, будучи носієм вільної волі й морального закону, настільки ж великий і невичерпний, як космос. Звідси й погляд на право як на умову суспільного буття автономних і коштовних по своїй сутності особистостей, спосіб забезпечення рівної для всіх волі.

Чи не ці положення філософії Канта обумовили її популярність у другій половині ХІХ ст., коли стали поширюватися соціологічні концепції, що підкоряють особистість соціальним спільнотам закономірностям?

Не менш сильний вплив Канта на розвиток ідей правової держави. Сам цей термін з'явився пізніше, а ідея заснованого на правах і волі режиму, якому повинне бути підлегле й держава, виникла задовго до Канта. Але ніхто, як Кант, не побудував логічний ланцюг: моральна воля, що становить сутність людини, вимагає зовнішніх умов її реалізації, які створюються рівним для всіх правом, що забезпечує загальну волю; з необхідності права треба існування держави, що не має іншої мети, крім підтримки й охорони волі й рівності людей. Із всіх цих логічних побудов виразно треба, що якщо вже людьми треба управляти, обмежуючи їхню волю, те нехай це робить не державу, а рівне для всіх право, якому повинне бути підлегле й сама держава. Чи не є це один зі шляхів до подолання політичного відчуження?

Глибокі й не вичерпані наступним розвитком політико-правової ідеології й інші теоретичні побудови Канта. Багато говорилося про утопізм мрії Канта про "вічний світ", але здійснення цієї мрії в наш час - необхідність, умовою виживання людства. Не до кінця осмислений і горезвісний реформізм Канта, його осуд революцій. Чи не так вже опортуністичне звучать його судження про тупість урядів, що борються із проведенням назрілих реформ, що й породжує кривавий хаос революцій.

Його політико-правові концепції часто звертали увагу на протиріччя між діалектикою Гегеля й системою його філософії, побудованої так, що вона як би завершує весь розвиток досить помірним політичним ідеалом конституційної монархії англійського зразка зі збереженням ряду прусських установ. При всьому багатстві змісту "Філософія права" (вчення про об'єктивний дух) - це краща частина гегелівської філософії; занадто докладно й конкретно в ній виражені помірні політичні погляди великого філософа. Але вірно й те, що подане всьому змісту "Філософії права" знамените положення Гегеля "що розумно, те дійсно; і що дійсно, те розумно" дає підстави не тільки для консервативних, але й для прогресивних висновків.

Проблему політичного відчуження Гегель вирішував більше теоретично, ніж у реальному плані. Ця проблема розглядалася усередині концепції переходу самосвідомості в інше буття, що представляє собою «предметність». Прикладами такого переходу в процесі соціально-політичної активності й праці названі держава й приватна власність ("багатство"). Але сам Гегель не вважав їхнім проявом ворожого людям відчуження; це відчуження переборюється у свідомості примиренням з розумною дійсністю. "Розумне призначення людини - жити в державі... Індивід лише

остільки щиро й морально, оскільки він є член держави". Метою держави не є забезпечення інтересів одиничних людей, їхнього життя, власності й особистої волі. "Скоріше, навпаки, держава є те найвище, котре виявляє домагання також і на саме це життя й саме цю власність і жадає від індивіда, щоб він приніс їх у жертву". Держава - це "абсолютна нерухлива самоціль, у якій воля досягає найвищого, належного їй права, так само як ця самоціль має найвищу правоту відносно одиничної людини, найвищим обов'язком якого є бути членом держави".

Ці положення гегелівської філософії не раз протиставлялися етиці Канта, що затверджує волю, автономію й самоцінність особистості. Таке протиставлення обґрунтовано при порівнянні майже протилежних вихідних пунктів політико-правових концепцій: автономна особистість - у Канта, світовий дух, здійснює себе як розум і воля, - у Гегеля. Але чи не знімається це протиставлення в процесі зустрічного розгортання філософських категорій? у Канта й Гегеля суть історії, по суті, та сама, з тією різницею, що в Канта повне здійснення ідеалів волі - у майбутньому, у Гегеля несвобода – у минулому.

Сама історія в розумінні Гегеля є впровадження й проникнення принципу волі в мирські відношення. Суть всесвітньої історії - "прогрес у свідомості волі". Уряд і держава не відразу організувалися розумно, довгі століття вони не ґрунтувалися на принципі волі. У контексті гегелівської філософії погляд на історію як на ходу волі містить постановку найважливішої проблеми: чи може бути вільна людина серед невольних політичних і суспільних установ?

Але в Гегеля та ж проблема повертається й іншою стороною: чи здатний невольний народ одержати вільний державний устрій? "Вигадлива думка дати народу більш-менш розумне по своєму змісті державний устрій не бере до уваги саме того моменту, завдяки якому воно є щось більше, ніж дозвольна вигадка. Кожний народ має той державний устрій, що йому в пору й підходить йому... Народ повинен у відношенні свого державного устрою почувати, що це його власне право і його стан; у протилежному випадку воно може, правда зовні, бути в наявності, але не володіє яким би те не було значенням, не має ніякої цінності".

Історія XIX ст. залишила за подання Канта й Гегеля про конкретний політико-правовий ідеал. Але вплив методології й теоретичного змісту політичних і правових доктрин великих філософів на розвиток політико-правової ідеології виявилось тривалим і глибоким. Незважаючи на застарілість поглядів Гегеля на суспільство й державу тої епохи, його висновки про самостійність цивільного суспільства як сфери приватних інтересів стосовно держави (втіленню публічного інтересу), про залежність суспільного лада від поділу праці стали величезним кроком у розвитку соціології. Крім цього, вони вплинули навіть на різні напрямки соціалістичної політико-правової ідеології. Сам Гегель, як відзначено, аж ніяк не був супротивником буржуазного суспільства й до того ж дотримувався помірно-консервативних політичних ідеалів. Однак його погляд на державу як на втілення публічного інтересу (на противагу егоїзму цивільного суспільства) став основною ідеєю теоретика соціальної демократії Лассалля. Важко визнати випадковим і те, що прихильники найбільш радикального варіанта подолання політичного відчуження - видні теоретики анархізму (Прудон, Штернер, Бакунін) та прибічники ідеї відмирання держави (Маркс, Енгельс) пройшли школу гегелівської філософії, були гегельянами лівого напрямку. Справді, якщо держава й суспільство не збігаються й можуть розглядатися окремо одне від іншого, те чому неможлива заміна політичної влади громадським самоврядуванням.

У середині 60-х рр. XIX ст., у західноєвропейській філософії пролунав заклик "назад до Канта!". Незабаром утворилась неокантианські школи, що зробили великий вплив на розвиток теорії права й держави. На початку XX ст. стало формуватися неогегельянство.

Висновки: Розглянувши в роботі основні напрями німецької, філософської та політико-правової думки на рубежі XVIII - XIX ст. і проаналізувавши основні їх тенденції на прикладі праць Канта і Гегеля ми можемо зробити наступні висновки, що долі ідей класиків німецької філософії були різні. Ідеологи різних класів зазіхали на частині їхньої духовної спадщини. Були спроби з'єднати філософії Канта й Гегеля, хоча не тільки філософські, але й політико-правові ідеї Канта й Гегеля розходяться в рішенні багатьох проблем. І все-таки ці два імені майже завжди стоять поруч. В області політико-правової ідеології їх поєднують ненависть до рабства, сваволі, до феодального гніта, ідея волі людини й людства, повага до законності, упевненість, що держава може й повинне стати розумним.

Список літератури

1. Ашин Г.К. Критика буржуазной философской мысли: Критический очерк / Г.К. Ашин. – М.: Международные отношения, 1985. – 145 с.
2. Гаман – Голутвина О.В. Политические элиты России: Вехи исторической эволюции / О.В. Гаман – Голутвина. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 448 с.
3. Понеделков А.В., Старостин А.М. Западноевропейская философская мысль XVIII-XIX века/ А.В. Понеделков, А.М. Старостин // «Полис» («Политические исследования»). – 2008. - №6. – С. 86– 99.
4. Философский Энциклопедический словарь/ (РОССПЭН), 1998. – 654 с.
5. Симонян Р.Х. История правовой мысли. Практикум/ Р.Х. Симонян // Общественные науки и современность. – 2009. - №2. – С. 114 – 125.

Одержано 28.12.10

УДК 336.143

В.О. Буряк, студ. гр. ФК 08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальна складова бюджетної політики України

У статті досліджується соціальна складова бюджетної політики, визначаються основні передумови нерівності громадян, проаналізовано вплив бюджетної політики на рівень життя населення.

бюджет, бюджетна політика, соціальна нерівність

Постановка проблеми та її актуальність. Ефективність економічних перетворень великою мірою залежить від доцільної соціальної політики. Рівень життя населення змінюється відповідно до соціального забезпечення різних верств громадян [4, С.194]. Він залежить від різних чинників, ключову роль серед них відіграє саме бюджетна політика, а точніше, її соціальний елемент. Важлива складова бюджетної політики – соціальні видатки: забезпечення мінімальних соціальних стандартів, виплата соціальної допомоги визначеним законодавством верствам населення, фінансування розвитку науки, системи охорони здоров'я тощо. Саме від обсягів даних видатків залежить рівень життя та розвитку суспільства.

На сьогодні актуальна проблема з'ясування оптимальної частки витрат бюджету на соціальні видатки, а також існує необхідність аналізу стану фінансування соціальної сфери за рахунок коштів державного бюджету. Звідси впливає актуальність даного дослідження, в якому осмислюються визначені аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальної складової бюджетної політики України присвячені праці багатьох науковців, зокрема О.Мельниченка, Л. Качан, В. Дудіна, О.Д. Гордея, І.І. Кичко та інших.